

etologie

Dnes uzavřeme stručný přehled způsobů koňského učení. Zřejmě nejzajímavější kapitola z učících schopností však bude v případě koní bohužel sama stručná, neboť o jejich kognitivních schopnostech, tedy „vyšší duševní činnosti“, toho zatím víme po hříchu málo.

Kůň přinejmenším potřebuje urychleně zkombinovat informace, kolik cvalových skoků se mezi dvě překážky vejde a kde se musí odrazit, aby bezpečně překonal následující profil. Což pro zvíře, které svým biologickým založením skáče poměrně nerado, znamená slušný výkon.

Mentální posilovna:

Kově mezi psem a velkem...

Pod termínem kognitivní schopnosti se skrývá široké spektrum myšlenkových činností a pochodů, kdy na základě zpracování informací přicházejících z prostředí a informací uložených v paměti vzniká nové poznání či dovednost. Nejstručněji lze kognici definovat jako „duševní výrobek či výtvar“ (angl. mental construct, Mills a Nankervis: „Equine Behaviour: Principles & Practise“, Blackwell Science 1999). Schopnosti „duševního inženýrství“ již dávno nejsou přisuzovány jen člověku, obdivuhodné výkony nacházíme napříč živočišnou říší, a to zdaleka nejen u mediálně provařených živočichů, jako jsou šimpanzi, papoušci nebo v poslední době psi.

U koní v tomto směru narážíme na stejný problém jako v případě sociálního učení, studie podávající jednoznačné informace o schopnosti koní „přemýšlet“ dosud chybí. Pionýrské práce přinesly zatím více nejasností a otázek než odpovědí. Lze důvodně předpokládat, že selhání bude spíše na straně vědců a jejich zatím nedokonalého kladení otázek, než na straně koní a jejich neschop-

nosti (či heochoty) oduševněle odpovídat. Dle lidové moudrosti koně sice mají větší hlavu než člověk, sama velikost mozku nás ovšem k odhadu myšlenkové tvořivosti přivede jen stěží. Vzhledem k tomu, že relativní hmotnost lidského mozku vůči příslušejícímu tělu hravě předstihne i rejsek, není se třeba příliš trápit informací, že u koní tento poměr odpovídá zhruba želvám (McGreevy: „Equine Behavior. A Guide for Veterinarians and Equine Scientists“, vyd. Saunders - Elsevier 2004). (O želvích kognitivních schopnostech toho rovněž mnoho nevíme.)

Už zase skáču přes kaluže...

Objasnění koňské kognice zdaleka nepřinese jen teoretickou hodnotu poznání, jak moc je kůň přemýšlivé zvíře. Přestože kupříkladu informace, že kůň je schopen přinejmenším do jisté míry abstrahovat objekty na základě fyzické podobnosti (Hanggi, J. Equine Vet. Sci. 1999), může působit poněkud neúčelně, praktické využití skýtá. Například skokani mohou při překonávání neznámých překážek

volit vhodnou taktiku skoku na základě jejich podobnosti s tréninkovými skoky - voda znamená šířkový skok, i když nad ní ční břevno. V případě parkurových koní nám výskyt nečekaných typů překážek může připadat málo pravděpodobný a překonání skoku spíše otázkou vyrovnání se koně s různobarevnými logy sponzorů, ovšem účastníkům military, kde obrazotvornost stavitelů trati nezná mezí, může zmíněná koňská schopnost ušetřit nejen srám.

Ano, úspěšnost překonání skoku záleží samozřejmě na řadě dalších činitelů, momentální situaci a spolupráci koně a jezdce. Jde o princip, jaký koně při řešení nových nebo alespoň částečně nových situací používají. Nejde jen o prosté zobecnění (generalizaci) podnětu. To může fungovat v situaci, kdy kůň trénuje zelený oxer a pak napoprvé stejně bravurně přeskočí obdobnou překážku v barvě červené. V případě dvojskoků s různým počtem cvalových meziskoků už však zřejmě potřebuje něco víc než tréninkem vycepanou mechanickou paměť „skočím,

dva cvalové, skočím". Přinejmenším potřebuje urychleně zkombinovat informace, kolik cvalových skoků se mezi dvě překážky vejde a kde se musí odrazit, aby bezpečně překonal následující profil. Což pro zvíře, které svým biologickým založením skáče poměrně nerado, znamená slušný výkon.

V této souvislosti je však třeba mít na paměti, že podobnost z našeho pohledu nemusí plně odpovídat vjemům koně. Christine J. Nicol v přehledové kapitole o učících schopnostech koní (v knize Mills a McDonnell: „The Domestic Horse. The Evolution, Development and Management of its Behaviour.“ Cambridge University Press 2005) uvádí hezký modelový příklad - nakládání koní. Zatímco člověku spadá přívěsný vozík za osobní auto do stejné významové kategorie jako nákladní speciál („transport koní“), kůň je prostý takového funkčního členění a mnohatunový truck bude pravděpodobně vnímat jako nepřátelskou obludu zcela nepřibuznou s jeho osobním vozíkem.

Koně jsou zřejmě schopni tvořit abstraktní kategorie a přiřazovat k nim předměty nejen podle jejich fyzických vlastností, ale i podle „intelektuálnějších“ podobností, například podle relativní velikosti předmětů („větší než“, „menší než“; Hanggi, Appl. Anim. Behav. Sci. 2003). Výzkum tohoto typu je však v plenkách a potrvá řadu let, než budeme schopni spolehlivě odpovědět základní otázce.

Jsou domestikovaní koně chytřejší než jejich divočí předci?

Těžko říct. Vždy záleží na úhlu pohledu. Nedomestikovaný kůň žijící v divočině bude pravděpodobně úspěšnější v životázachovném boji s predátory než vítěz letošního derby, kterého honí maximálně trenér a zbožná víra majitele. Na výsledném rozdílu se projeví jak jiný způsob života obou koní (přítomnost nebo nepřítomnost predátorů, zkušenosti ostatních koní atd.), tak posunutý selekční tlak, kdy další generace rodičů tvoří nikoli koně antipredačně úspěšnější, ale ti s vhodnými vlastnostmi z pohledu člověka.

Vyšší „chytrost“ spojená s životem „na vlastní pěst“ nás u nedomestikovaných či volně žijících koní nepřekvapí. Jak je to však s kognitivními schopnostmi, které by se nám jako chovatelům a jezdcům, požadujícím po koních bezpočet evolučně neočekávaných úkonů, velmi hodily? Zatím nevíme. Máme ovšem důvodné podezření, že duševní pochody koní mohly v průběhu domestikace významně posílit. Vedou nás k tomu fantastické výsledky řady studií z poslední doby, které obdobně pokroky testovaly na psech. Narozdíl od nedostatečných informací o možnostech koňské kognice jsou na tom psi nesrovnatelně lépe. Například vědecký tým kolem Ádáma Miklósiho z Budapešti již řadu let chrlí jeden přesvědčivý doklad kognitiv-

ních schopností psů za druhým, zejména v oblasti spolupráce s člověkem.

Psi se například dokáží bez cíleného výcviku orientovat podle typicky lidských ukazovacích gest, a to nejen podle ukázání rukou, ale i pouhého směru pohledu očí. O obdobný experiment se pokoušeli Jean McKinley a Thomas D. Sambrook (Anim. Cogn. 2000) i u koní, nezvolili však příliš šťastnou metodu. Zatímco psi prošli testem úspěšně, v případě koní ztroskotali autoři již na tréninkové fázi, ve které se kůň učí hledat odměnu, v tomto případě pamlskek pod kbelíkem. Z deseti koní překonali tréninkovou fázi čtyři, přičemž dva z nich se podle lidských ukazovacích gest orientovali velmi dobře. Práce tedy skýtá slibnou budoucnost dalších experimentů, vzhledem k zanedbatelným počtům

dříve než kůň a vzhledem ke kratšímu generačnímu intervalu stihl pod vlivem člověka „otočit“ podstatně více generací, ovšem oba druhy se ubírali stejným směrem, ke spolupráci s člověkem. K tomu naši bližší příbuzní ze skupiny primátů cíleně šlechtění nebyli, čímž přinejmenším co do schopnosti spolupracovat s člověkem a učit se od něj různým dovednostem úspěšnosti psů nedosahují (viz Hare a kol. Curr. Biol. 2005). Narozdíl od koní, kterým jejich nedomestikovaný předek vyhynul, máme u psů jedinečnou možnost porovnat jejich chování s vlky. Nedávné studie ukazují, že psi jsou v kognitivních úlohách podstatně lepší než vlci (např. Hare a kol., Science 2002; Gacsi a kol., Dev. Psychobiol. 2005). Psi jsou také ve srovnání s vlky podstatně lepší v komunikačních

Nedomestikovaný kůň žijící v divočině bude pravděpodobně úspěšnější v životázachovném boji s predátory než vítěz letošního derby, kterého honí maximálně trenér a zbožná víra majitele.

pozorovaných koní ovšem dalekosáhlé závěry činit zatím nelze. Na druhou stranu je ovšem třeba říci, že i dnešní věda v jistých případech připouští osamoceny důkaz potenciálních schopností druhu. Příkladem může být jedna slavná border kolie, která svými pozoruhodnými výkony pronikla až na stránky prestižního časopisu Science (Kaminski a kol. 2004). Nejen že rozumí významu úctyhodných dvou stovek slov, ale je na jejich základě schopna odvodit význam slova nového (když ji slušně požádáte, vybere na neznámý výraz nový předmět z hromady známých hraček). Jsou-li tyto schopnosti obecnější vlastnosti psů nebo výsledkem výjimečnosti a tréninku jednoho jedince, si může při troše hravosti a trpělivosti ověřit každý chovatel psů.

Důvodem, proč porovnáváme duševní schopnosti koní právě se psy, a ne třeba lidoppy, je jejich podobný domestikací osud. Pes byl sice domestikován o pár tisíc let

schopnostech s člověkem a v případě nerozhodnosti se dokonce na člověka obrací „o radu“ (Miklósi a kol., Curr. Biol. 2003; Topál a kol., Anim. Behav. 2005). K rozvoji psích kognitivních schopností nemuselo vůbec dojít cíleným šlechtěním na „duševní činnost a spolupráci“, ale jako pouhý vedlejší efekt šlechtění na krotkost a vstřícnost k člověku. Liškám k významnému pokroku stačilo pouhých 45 let takové selekce... (Hare a kol., Curr. Biol. 2005).

Logické podobnosti zde jsou, ale kůň není ani pes ani liška, proto si na nepochybnitelné závěry o koňské duševní činnosti musíme počkat. Příště převedeme dosavadní znalosti o koňském učení do výcvikové praxe. ■

Jitka Bartošová
(bartosova.jitka@vuzv.cz)
VÚŽV Uhřetěves (MZe 0002701402)
Kresba Luděk Bartoš
Ilustrační foto Tomáš Holcbecher